

Programma Urgenda regiotour Gelderland versie 3-5

Dinsdag 7 t/m vrijdag 10 mei 2019

Urgenda is de organisatie voor innovatie en duurzaamheid die Nederland, samen met bedrijven, overheden, maatschappelijke organisaties en particulieren, sneller duurzaam wil maken. Dat doen we aan de hand van onze visie 2030, met een concreet actieplan en projecten. Tijdens de regiotour willen we laten zien dat het kán en hoe. Overal in Nederland zoeken we duurzame initiatieven en kijken we waar de kansen of belemmeringen liggen voor opschaling.

Van dinsdag 7 t/m vrijdag 10 mei is Urgenda te gast in de provincie Gelderland. We reizen van de Veluwe tot aan Nijmegen en van de Achterhoek tot de Betuwe. Daar laten we - samen met andere partijen - zien wat er al gebeurt op het gebied van duurzaamheid. Biodiversiteit staat centraal deze tour, want biodiversiteit en het klimaat gaan hand in hand. Van natuurlandbouw, duurzaam bosbeheer, vlinderbossen, groene wijken en insecten tot koolstofopslag in de bodem en combinaties van natuur en energieopwekking. En dit samen met ondernemers, gemeenten, boeren, bewoners en jongeren, ze komen allemaal aan bod!

We toeren met elektrische auto's door de regio. Het toergezelschap bestaat uit het Urgenda-team en bestuur met diverse experts zoals Urgenda directeur Marjan Minnesma, voorzitter Pier Vellinga, Prof. Louise Vet van het NIOO, Jaap Dirkmaat van het VNC, diverse Gelderse bestuurders, wethouders, ondernemers, maar ook overige geïnteresseerden.

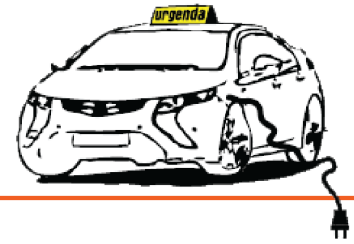
Kijk voor het laatste, volledige programma op www.urgenda.nl. Interesse om een dag mee op stap te gaan of ideeën? Stuur een mailtje aan annelies.bol@urgenda.nl

Van elke tourdag maken we korte filmpjes, te bekijken op YouTube, www.urgenda.nl en de sites van onze partners. Graag twitteren met #regiotour

Urgenda werkt voor de organisatie van de regiotour o.a. samen met:

- Provincie Gelderland
- Gemeenten Nijmegen, Apeldoorn, Arnhem, Buren, Neder-Betuwe, Arnhem, Wageningen, Berkelland, Berg en Dal, Aalten, Culemborg, Ede, Scherpenzeel, Bronckhorst, Oost-Gelre en meer.
- Natuur & Milieufederatie Gelderland
- Landschapsbeheer Gelderland
- Waterschap Vallei en Veluwe
- De coöperatieve Betuwse Fruitmotor
- Vereniging Nederlands Cultuurlandschap
- Vlinderstichting, Stichting Voedselbosbouw, i-Tree, Ark Natuurontwikkeling, Steenbreek, Herenboeren en meer.

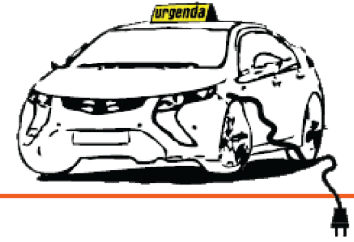
De laatste versie van het programma van de tour staat op www.urgenda.nl/regiotour

Programma dinsdag 7 mei (Veluwe, Ermelo, Apeldoorn)

(Ophaalservice 12.00 uur Station Ermelo)

- 12.30-14.00 **Start Urgenda Regiotour Gelderland met 'Building with Nature' (incl lunch)**
 Heemraad Dirk-Siert Schoonman van Waterschap Vallei en Veluwe neemt ons mee op **de fiets**. We zien hoe mooi en belangrijk Natuurlijk Waterbeheer is voor een veerkrachtig landschap met meer biodiversiteit. Natuurlijke processen moeten weer meer ruimte krijgen, de bodem weer gezonder en organischer zijn en planten- en diersoorten meer ruimte krijgen om te leven. Schoon en voldoende water is hierin onlosmakelijk mee verbonden. Een goed voorbeeld waar al deze elementen samenkomen is de Leuvenumse beek.
 Locatie: Parkeerterrein bij Poolseweg, Ermelo
- 14.30-15.30 **Startsein tour op Kroondomein het Loo met Jaap Kuper**
 Op deze prachtige plek horen wij tijdens een korte wandeling van Jaap Kuper (voormalig Rentmeester van Kroondomein het Loo) hoe zelfstandige natuurterrein heeft verloren. Bosbeheer is geen landbouw met bomen. Oftewel je mag het bos wel melken, niet slachten! Hoe herkennen we zelfstandige natuur en afhankelijke natuur? Een introductie en passende inleiding over bosbeheer en biodiversiteit voorafgaand aan het avondprogramma.
 Locatie: Hotel Oranje-Oord, Hoog Soeren 134, Hoog Soeren
- 15.30-16.15 **Mini-wolvencollege op de Veluwe**
 Jeannet Hulshof van Wolven in Nederland en Wolf Fencing neemt ons kort mee in de wereld van de wolf! Gaat de wolf zich vestigen in Nederland en welk leefgebied heeft de wolf nodig?
 Locatie: Hotel Oranje-Oord, Hoog Soeren 134, Hoog Soeren
- 17.00-18.00 **Bekendmaking Herenboerderij Groote Modderkolk met ged. Peter Drenth**
 Een herenboerderij is een kleinschalig coöperatief gemengd boerenbedrijf waarbij nu 100 huishoudens eigenaar zijn en een boer in dienst hebben. De boerderij is 18 hectare groot en voedt ongeveer 500 mensen. Locatie Groote Modderkolk is een initiatief van Herenboeren Nederland, Natuurmonumenten en een groep inwoners uit de regio Loenen. Kartrekker Marcel Derksen en Hans van Dijk van natuurmonumenten is hierbij aanwezig.
 Locatie: Vrijenbergweg 24A, Loenen
- 18.30-19.45 **Eten**
 Locatie: Hotel OranjeOord, Hoog Soeren 134, Hoog Soeren
- 19.45-21.30 **Expert sessie over bosbeheer, biodiversiteit en klimaat met o.a. Provincie Gelderland, bosexpert Jaap Kuper, WUR, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en Urgenda**
 Inloop vanaf 19.45 uur en we starten om 20.00 uur.
 Tijdens deze sessie willen we graag verkennen hoe we klimaat en biodiversiteit het beste dienen gezien vanuit bosbeheer en landschap. Wat is noodzakelijk vanuit verschillende regels en onderliggende maatregelen (PAS, Natura2000, Parijs en Klimaatverdrag, Deltaplan Biodiversiteit)? En hoe doen we dit nu en dienen we dan het beste of de meest relevante doelen? Er zijn discussies over vormen van (kaal)kap en aanleggen van andere biotopen. Kunnen we elkaar beter begrijpen en nadenken over de beste aanpak voor biodiversiteit en klimaat?
- 21.45 uur **Motten spotten!** Zodra het donker is kunnen we tijdens de borrel motten spotten onder begeleiding van Jurrien van Deijk van de Vlinderstichting en Sander Turnhout van Soorten NL.
 Locatie: Hotel OranjeOord, Hoog Soeren 134, Hoog Soeren
- 22.30 uur Urgenda gaat overnachten in De Fruitproeverij.eu (Zandbergseweg 7a, Rijswijk)

Woensdag 8 mei (Betuwe, Nijmegen, Ooijpolder) – 95 km

(Ophaalservice 9.00 uur Station Geldermalsen)

9.30-10.30

Betuws Cider moment in de Betuwe

Pier Vellinga (voorzitter Urgenda) en wethouder Daan Russchen (gemeente Buren) starten officieel de dag met een gezamenlijke toast van een heerlijke cider van Betuwse 'rest appels' van de Betuwse Fruitmotor en is geproduceerd door het Betuws Wijdomein. De Betuwse Fruitmotor speelt een belangrijke rol met hun nieuwe businessmodel. Via de cider (waardering restfruit) genereren zij nieuwe waarden van natuurinclusiviteit in landbouw, een mooier landschap en een betrokken samenleving. Ook Energie Coöperatie eCoBuren is aanwezig en neemt ons mee naar de bijen, bloemen en schapen in de boomgaard. Bioboer Matthijs de Haan uit de gemeente laat ons zijn biologische A2 melk proeven.

Locatie: Betuws Wijn Domein, Burensewal 5, Erichem

11.30-12.30

Operatie Steenbreek Nijmegen

In 2018, het eerste jaar van de campagne Operatie Steenbreek Nijmegen, zijn er ruim 190.000 tegels verwijderd om plaats te maken voor groen: Stenen eruit, GROEN erin! Het tweede campagnejaar is onlangs met succes van start gegaan: Operatie Steenbreek is in optima forma. Campagneleiders Yvonne Keijzers en Ingrid Kerkvliet vertellen over de aanpak in Nijmegen. NL Bloeit en Kiemkracht 64, partners uit het Steenbreek Netwerk, komen ook aan het woord en leiden ons rond over hun bijzondere terrein.

Locatie: Kiemkracht 64, Aardehuis, Hatertseweg 7a, Malden

13.00-14.00

Lunch in Voedselbos Novio

De Urgenda karavaan komt aan in het Voedselbos. Een voedselbos is een stuk grond met planten, struiken en bomen die eetbare producten leveren. Denk aan kruiden, vruchten en noten. Hoe lang duurt het voordat er echt geoogst kan worden? En hoe kunnen we dit soort projecten opschalen? Wouter Van Eck en de gemeente Nijmegen vertellen hierover!

Locatie: Bredestraat 72, Nijmegen

14.30-16.15

Wandeling door de Ooijpolder met natuurbeschermers Jaap Dirkmaat

'Stukjes Nederland weer mooi maken!' is het doel van Jaap Dirkmaat van Vereniging Nederlands Cultuurlandschap. Al tientallen jaren zet Jaap zich in voor natuurherstel. Jaap is de drijvende kracht geweest achter de 30 km lange ecologische verbindingzone in de Ooijpolder. Hoe kunnen natuurverbindingen worden gelegd op landbouwgrond? Hoe werk je samen met boeren en welke diersoorten komen weer terug? Jaap neemt ons mee langs wildwallen, vlechthekken en struwelen en verteld over dit fantastische project. Kunnen we niet heel Nederland zo aanpakken?

Locatie: Parkeerplaats bij kerkje, Persingensestraat 7, Persingen

16.30-20.00

Bos Battle avond met Gelderse Gemeenten

Tijdens de Bos Battle wordt heel Gelderland uitgedaagd om ruimte te vinden voor bos en natuur en om innovatieve vergroeningsplannen in te dienen. De jury bestaat uit prof. Louise Vet (directeur NIOO), prof. Pier Vellinga (WUR), prof. Hans de Kroon (Radbout), Jaap Dirkmaat (VNC), Marjan Minnesma (Urgenda) en Lena Euwens (Trees for All).

16.30 uur Inloop met drankje en hapje

16.40 uur Welkom door wethouder Irma van de Scheur (Gemeente Berg en Dal)

16.45 uur Welkom door Marjan Minnesma (Urgenda) en uitleg avond

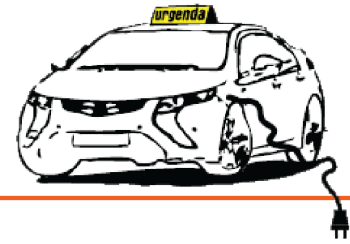
16.50 uur Bos Battle Pitches deel 1 met wethouders, burgers en groene

7 - 10 mei 2019 Regiotour

urgenda

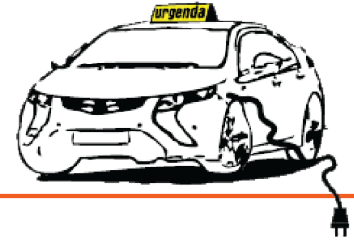
rijdt door Gelderland

- organisaties pitchen hun mooiste plannen. Hierna ontstaat een meet & greet: boom ontmoet plek, sedum ontmoet dak, boer ontmoet voedselbos! Hoeveel hectares nieuwe natuur maken we vandaag?
- 17.45 uur Eten bereid door Land van Honing
- 18.15 uur Inspiratiesessie door 'insecten' professor Hans de Kroon.
- 18.30 uur Bos Battle Pitches deel 2 o.a. met gemeente Berkelland over 200 hectare biodiverse berm erbij (ovb), I-tree, Operatie Steenbreek, Rooftop Revolution, Stichting Voedselbosbouw en Engie met zonnepanelen boven fruitteelt.
- 19.00 uur Bekendmaking winnaar Bos Battle Gelderland door jury!
- 19.30 uur Einde van Bos Battle avond

Locatie: Rijksstraatweg 174, Beek-Ubbergen (graag parkeren beneden aan de weg en 200 m bospad omhoog lopen)

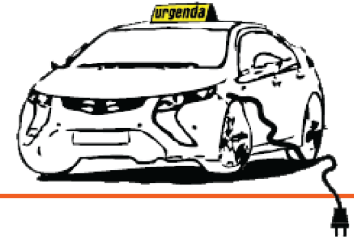
- 20.00 uur **Einde dag 2 van de tour.** Urgenda gaat via het Doornenburg-Pannerden pontje naar Zevenaar en slaapt in energiezuinige Natuurlodges in de Panoven in Liemers.
Eerst Pontje, Sterreschans 13a, Doornenburg
Locatie: Panoven, Panovenweg 18, Zevenaar

Donderdag 9 mei (Liemers, Achterhoek) – 170 km

(Ophaalservice 8.30 uur Station Duiven)

- 9.00-10.00 **HOPE XXL met 80 trachtprojecten in de Liemers**
Wethouder Gemma Tiedink van de Gemeente Duiven heet ons welkom in Duiven. HOPE XXL is gestart door jongeren uit de Liemers om het welzijn van de mensen op de wereld naar een 8 te krijgen. Met inmiddels 5.000 jongeren zijn '80 Trachtprojecten' bedacht dit nu uitgevoerd worden in de Liemers.
Deze ochtend zullen in het Horsterpark verschillende trachtprojecten door de jongeren Sylvain, Stan en Jan worden toegelicht en zal 1 nieuw trachtproject met lawaai worden bekendgemaakt.
Locatie: Horsterparklaan 3, Duiven
- 10.15-11.15 **Poep moet leven! Met ARK Natuurontwikkeling**
Als er geen enkele bestrijdingsmiddelen of antibiotica in het spel zijn, kan er spectaculair veel leven zitten op poep! Jeroen Helmer van ARK natuurontwikkeling neemt ons mee in natuurgebied De Loowaard waar Konikpaarden en Galloway runderen vrij rondlopen en al rollend in het zand insectenhuizen maken. Hoe belangrijk is poep zonder gif en hoe moet dat in de landbouw?
Locatie: De Loowaard, Loo
- 12.00-13.00 **Lunch in de tuin bij landschapsarchitect Nico Wissing**
Wereldwijd geroemd en bekend om zijn creaties. In Nico Wissings tuinen staat de natuurbeleving centraal. Primair moet de bezoeker zich één voelen met de levende tuin. 'Weg met de nette tuinen, geef de natuur de ruimte en verban niet alles uit je tuin. Nico geeft ons zelfs tuin-tips voor meer biodiversiteit!
En hoe krijgen we meer landschapsarchitecten zover dat ze Nico's voorbeeld volgen?
Locatie: Julianaweg 22, Megchelen
- 14.00-15.00 **Zorgboerderij Dennenkamp met veel groen en een 'wilde bijenbos'**
In het uiterste puntje van de achterhoek ligt Zorgboerderij Dennenkamp. Al sinds 1988 zorgboerderij en een klein gemengd productiebedrijf op 15 hectare land. Ze werken biologisch-dynamisch. De vogels, de insecten, de wormen en de kevertjes delen de biodiversiteit en samen met de 20 deelnemers van de zorgenboerderij maken ze er een vitale leef- en werkplek van. Door middel van aanplant en ecologisch beheer ontstaat er op de Dennenkamp ook een groot "wilde bijen biotoop". Wethouder Gerjan Teselink heet ons welkom en we krijgen een rondleiding van boer Piet. Nomi Havelaar (Landschapsbeheer Gelderland) verteld meer over het bijenbos.
Locatie: Zorgboerderij Dennekamp, van Ouwenallerlaan 17, Rekken
- 16.30-17.30 **Boer Gerjo Koskamp over de bodem**
Boerderij Ruimzicht is een biologische boerderij: boeren zonder gif in de bodem te spuiten en zonder antibiotica te gebruiken. Hij werkt met een familiekudde, heeft een boerderijwinkel en verzorgt groentepakketten. Er komen rode lijst vogelsoorten voor en er groeien veel verschillende kruiden in de wei: de bodem bruist! Wat is het verdienmodel van deze boer die voor lokaal en beter kiest?
Locatie: Boerderij Ruimzicht, Bielemansdijk 11A, 7025 CN Halle
- 17.30-18.00 **Ben Koks neemt ons mee in de wereld van de akkervogelbescherming.**
Ben is natuurbeschermer en tevens oprichter van de werkgroep Grauwe Kiekendief. Hoe is zijn aanpak geweest in Groningen en waar kan Gelderland op inzetten?
Locatie: Boerderij Ruimzicht, Bielemansdijk 11A, 7025 CN Halle
- 18.00 uur **Einde tourdag 3**
Urgenda eet en slaapt in de Panoven in Zevenaar
Locatie: Panoven, Panovenweg 18, Zevenaar

Vrijdag 10 mei (Dodewaard en Wageningen) – 65 km

(Ophaalservice 8.30 uur Station Zevenaar)

- 8.45-10.15 **Tennet en Vlinderstichting**
Een aantal jaar geleden besloot TenneT samen met De Vlinderstichting te kijken naar mogelijkheden om de biodiversiteit op 380 kV-hoogspanning stations te vergroten. Een project met opschalingsmogelijkheden! Wij krijgen een unieke rondleiding van Albert Vliegthart. (Let op: minimaal 3 dagen van te voren aanmelden i.v.m. veiligheidsvoorschriften).
Locatie: De Zandvoort 1, Dodewaard
- 10.45-11.45 **Binnenveldse Hooilanden: dit burgerinitiatief koopt en beheert natuur**
In het Binnenveld - tussen Ede, Wageningen, Rhenen en Veenendaal in - zal 280 hectare nieuwe natuur gerealiseerd gaan worden: de Binnenveldse Hooilanden. Burgers zijn door crowdfunding zelf eigenaar geworden van deze plek: niet dat je grond koopt en persoonlijk bezit, maar wel dat je samen met een groep anderen ervoor zorgt dat dit natuurgebied gerealiseerd en goed beheerd wordt. Het inrichtingsplan voor de Hooilanden is opgezet door een bijzonder samenwerkingsverband van boeren, burgers, staatsbosbeheer en de de Coöperatie Binnenlandse Hooilanden. Ook Waterschap Valei en Veluwe en de Provincie Gelderland doen mee. Rob Janmaat verteld over het project. www.mooibinnenveld.nl
Locatie: Kruising Werftweg/Kooiweg, Wageningen
- 12.00-12.45 **Meer hommels voor lupineburgers**
Om Nederland massaal aan de vegetarische lupineburgers te krijgen moet de opbrengst van dit veelzijdige gewas omhoog. WUR-onderzoeker Thijs Fijen onderzoekt de bijdrage van hommels op de opbrengst van lupine en zal vertellen waarom dit gewas nou zo goed is voor de mens en de omgeving, en hoe dit gewas kan zorgen voor een hogere biodiversiteit in agrarische landschappen.
Locatie: gebouw Nergena, Bornsesteeg 10, Bennekom (<https://goo.gl/maps/7K6WNVsdoDB2>)
- 13.00-14.00 **Slotbezoek Regiotour met rondleiding en lunch bij prof. Louise Vet**
Het kantoor NIOO-KNAW is opvallend. Het is energiezuinig en qua materialen cradle-to-cradle, maar dat weten veel mensen wel. Maar NIOO-directeur Louise Vet benadrukt graag dat duurzaamheid meer is dan energie besparen en kringlopen sluiten. Biodiversiteit vindt zij minstens zo belangrijk, daarom o.a. ecologisch prikkeldraad, bloemrijk grasveld, een **groen dak** en een vleermuizenkelder!
Op het dak presenteren we gezamenlijk een volgende maatregel in het 40puntenplan van Urgenda: 40 maatregelen waarmee 25% CO2 bespaard kan worden vóór eind 2020. Wethouder Lara de Brito van de gemeente Wageningen zorgt voor afsluiting van tour.
Locatie: Droeendaalsesteeg 10, Wageningen
- 14.00 uur **Einde tour**

Meer informatie & aanmelding Tijden en activiteiten van dit programma kunnen nog wijzigen. Kijk voor de meest recente versie van het programma op www.urgenda.nl/regiotour. Voor meer informatie of aanmelden neem contact op met Annelies Bol, annelies.bol@urgenda.nl of **06-41252087**.